

ՄԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԻՐԱՎՈՒՆՔ

ՀՀ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆԻ ՈՐՈՇՈՒՄՆԵՐԻ ԿԱՏԱՐՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ ՀԱՅ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ԱՄՐԱՊՆԴՄԱՆ ԵՐԱՇԽԻՔ

ԱՆԱՀԻՏ ՄԱՆԱՍՅԱԼ

Իրավունքը ոչ թե ստատիկ, այլ դինամիկ երևույթ է և իրական է համարվում սոսկ այն դեպքում, երբ փաստացիորեն իրականացնում է հասարակական միջավայրի ձևավորման ու զարգացման իր առաքելությունը, այլ կերպ ասած՝ իրացվում է հասարակական կյանքում: Այդ առումով բացառություն չէ նաև Սահմանադրական դատարանի գործունեությամբ ձևավորվող իրավունքը, որը կյանքի կոչելը բացառիկ կարևորություն ունի հայ սահմանադրականության ամրապնդման գործում:

Հատկանշական է, որ թեև վերջին տարիներին այս բնագավառում առաջացող հիմնախնդիրների բազմապիսի լուծումներ են առաջարկվում, տեսության մեջ և պրակտիկայում առկա կարևորագույն խնդրահարույց հարց է մնում այն, թե արդյոք անհրաժեշտ է ունենալ որևէ կոնկրետ մարմին, որը կապահովի քննարկվող որոշումների կատարումը, և ինչպիսին պետք է լինի հիշյալ բնագավառում Սահմանադրական դատարանի դերակատարությունը: Նշենք, որ քննարկվող հիմնախնդիրն առնչվող միջազգային սահմանադրական պրակտիկան բավականին բազմազան է: Երկրների մի մասում տարածված է այն տեսակետը, որ Սահմանադրական դատարանն օժտված չէ իր որոշումների կատարման նկատմամբ վերահսկողություն իրականացնելու իրավասությամբ և որոշակի դերակատարություն չունի հիշյալ բնագավառում¹: Կան երկրներ, որտեղ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու իրավասությամբ են օժտված պետական, հիմնականում գործադիր իշխանության մարմինները: Օրինակ՝ «Ալբանիայի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի կազմավորման և գործունեության մասին» օրենքի 81 հոդվածի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովում է նախարարների խորհուրդը՝ պետական կառավարման համապատասխան մարմինների միջոցով: Միևնույն ժամանակ, Սահմանադրական դատարանն անհրաժեշտության դեպքում իր որոշումների կատարումը կարող է հանձնարարել նաև այլ մարմինների²: Սլովակիայում, թեև

¹ Օրինակ՝ Լատվիայում, Սլովակիայում. սակայն դա չի ենթադրում, որ Սահմանադրական դատարանը որևէ ազդեցություն չի կարող ունենալ իր որոշումների կատարման վրա (տե՛ս CDL-JU(2008)028, Authority of the Constitutional Court as the Precondition of Execution of the Decisions // Report by Gunārs Kūtris, Strasbourg, 2 September 2008, <http://www.venice.coe.int/docs/2008/CDL-JU%282008%29028-e.pdf>, **Бростл А., Ключка Я., Мазак Я.** Конституционный Суд Словацкой Республики (Организация, процесс, доктрина). Кошице, 2001, էջ 101):

² Տե՛ս <http://www.gjk.gov.al/>:

որևէ դրույթ ամրագրված չէ քննարկվող ակտերի կատարման առնչությամբ, ընդունված է այն տեսակետը, որ դրանց կատարումն ապահովում է դատախազությունը՝ իր իրավասություններին համապատասխան³: Իսկ Լատվիայի Հանրապետությունում Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման համակարգումը արդարադատության նախարարության խնդիրներից է⁴: «Խորվաթիայի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի մասին» սահմանադրական օրենքի 31 հոդվածի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումների և եզրակացությունների կատարումն ապահովում է կառավարությունը՝ կառավարման կենտրոնական մարմինների միջոցով⁵:

Անդրադառնալով քննարկվող հիմնախնդրի առնչությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրինակին՝ մշենք, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 61 հոդվածի 5-րդ մասի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանի՝ գործով ըստ էության ընդունված որոշումները պարտադիր են բոլոր պետական և տեղական ինքնակառավարման մարմինների, դրանց պաշտոնատար անձանց, ինչպես նաև ֆիզիկական և իրավաբանական անձանց համար՝ Հայաստանի Հանրապետության ամբողջ տարածքում: Այնուհայտ է, որ օրենսդրական հիշյալ կարգավորումը ենթադրում է ներկայացված բոլոր սուբյեկտների կողմից Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու պարտավորություն այնքանով, որքանով նրանց լիազորությունների շրջանակները կամ գործունեության կոնկրետ տեսակն առնչվում են հիշյալ որոշումների կատարման որևէ ասպեկտի⁶: Այլ կերպ ասած՝ նրանք Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովում են իշխանությունների տարանջատման համատեքստում առկա «զսպումների ու հակակշիռների» համակարգի կողմից տրամադրվող փաստացի հնարավորությունների շնորհիվ: Ընդ որում՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումների բնույթն ու դրանց կատարման առանձնահատկություններն այնպիսին են, որ այդ շրջանակներից դուրս ներկայացված սուբյեկտները չեն կարող որևէ լրացուցիչ իրավասություն ունենալ, հետևաբար նաև՝ այլ մարմինների համեմատությամբ առավելություն⁷: Իսկ այդ հանգամանքն իր հերթին հիմք է տալիս

³ Տե՛ս CDL-INF (2001) 9, Decisions of Constitutional Courts and Equivalent Bodies and Their Execution // Report adopted by the Venice Commission at its 46th plenary meeting (Venice, 9-10 March 2001), Strasbourg, 17 May 2001, <http://www.venice.coe.int/docs/2001/CDL-INF%282001%29009-e.pdf>:

⁴ Տե՛ս CDL-JU(2008)028, մշված փաստաթուղթը:

⁵ Տե՛ս http://www.usud.hr/default.aspx?Show=ustavni_zakon_o_ustavnom_sudu&m1=27&m2=49&Lang=en:

⁶ Օրինակ՝ պառլամենտի կողմից նոր օրենքի ընդունումը կամ դատարանների կողմից համապատասխան իրավական ակտի կիրառումը՝ Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները հաշվի առնելով, կամ Հանրապետության Նախագահի կողմից այնպիսի օրենք չստորագրելը, որը նախկինում Սահմանադրական դատարանի կողմից ճանաչվել է Սահմանադրությանը հակասող կամ ընդունվել է՝ առանց հաշվի առնելու Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումները:

⁷ Պատկերացնենք, օրինակ, որ արդարադատության նախարարությունն է Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովող հատուկ մարմինը: Հետաքրքիր է, թե վերջինս ինչպես պետք է իրականացնի հիշյալ գործառույթը, օրինակ, այն դեպքում, երբ պառլամենտն օրենք ընդունելիս կամ դատարանները գործի քննության ընթացքում հաշվի չառնեն սահմանադրական դատարանի իրավական դիրք-

եզրակացնելու, որ հնարավոր չէ որևէ հատուկ մարմնի, այդ թվում՝ գործադիր իշխանության մարմիններին նմանատիպ սուբյեկտ դիտարկելու միջոցով ապահովել քննարկվող գործընթացը: Միևնույն ժամանակ կարծում ենք, որ քննարկվող որոշումների կատարումն ապահովելու համար անհրաժեշտ լիազորություններով օժտված առանցքային մարմինը հենց ինքը Սահմանադրական դատարանն է: Պատահական չէ, որ միջազգային սահմանադրական արդարադատության շրջանակներում տարածում է գտնում այն պրակտիկան, երբ քննարկվող որոշումների կատարմանը հետևում ու այդ գործընթացը համակարգում է հենց սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնող մարմինը: Օրինակ՝ Ադրբեջանի Հանրապետությունում հիշյալ որոշումների կատարման նկատմամբ վերահսկողություն է իրականացնում Սահմանադրական դատարանի ստորաբաժանումներից մեկը՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման նկատմամբ վերահսկողության բաժինը⁸: Բելառուսի Հանրապետությունում նույնպես վերահսկողական հիշյալ գործառույթը դրված է Սահմանադրական դատարանի քարտուղարության ստորաբաժանումներից մեկի վրա⁹: Մակեդոնիայի Հանրապետությունում, թեև որոշման կատարման պարտավորությունը կրում է անվավեր ճանաչված ակտն ընդունած մարմինը, իսկ սահմանադրական իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության վերաբերյալ որոշումները՝ անվավեր ճանաչված անհատական ակտն ընդունած մարմինը կամ կազմակերպությունը, սակայն Սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 87 հոդվածի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը հետևում է իր որոշումների կատարմանը և անհրաժեշտության դեպքում կարող է պահանջել կառավարությունից ապահովելու դրանց կատարումը¹⁰: ՌԴ Սահմանադրական դատարանի աշխատակազմում նույնպես գործում է հիշյալ մարմնի պրակտիկայի վերլուծության ու ամփոփման բաժին, որն իրականացնում է Դատարանի որոշումների կատարման մոնիթորինգ և ապահովում է դրանց կատարման հարցերով իրավասու մարմինների ու պաշտոնատար անձանց համագործակցությունը¹¹: Իսկ մի շարք պետություններում համապատասխան մարմինները նույնիսկ պարտավոր են սահմանված ժամկետում Սահմանադրական դատարանին տեղեկացնել նշված որոշումների կատարման նպատակով իրենց կողմից ձեռնարկված միջոցառումների մասին¹²:

քորոշումները: Ավելին, այդ իրավիճակը ենթադրում է իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի խախտման լուրջ վտանգ, որովհետև տվյալ պարագայում անխուսափելի են միջամտությունները իշխանության այլ ճյուղերի, մասնավորապես՝ դատական իշխանության գործունեությանը:

⁸ Տե՛ս CDL-JU(2009)011, Practical Approaches to the Issue of Execution of the Decisions of the Constitutional Court of the Republic of Azerbaijan // Report by Raouf Guliyev, Strasbourg, 6 July 2009, էջ 3, <http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-JU%282009%29011-e.pdf>:

⁹ Տե՛ս Բելառուսի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 86 հոդված, <http://www.kc.gov.by/main.asp?guid=9545>:

¹⁰ Տե՛ս **Naumovski B.** Constitutional Judiciary in the Republic of Macedonia (Development, Competence, Experience, Challenges and Perspectives) // Конституционное правосудие: Вестник Конференции органов конституционного контроля стран новой демократии, № 3 (53), 2011, էջ 170:

¹¹ Տե՛ս <http://www.ksrf.ru/Info/Secretariat/Pages/default.aspx>:

¹² Տե՛ս, օրինակ, «Ղազախստանի Հանրապետության Սահմանադրական խորհրդի

Քննարկվող համատեքստում հիշատակման է արժանի նաև Գերմանիայի Դաշնային Սահմանադրական դատարանը, որի իրավական դիրքորոշումներից մեկի համաձայն՝ «Դաշնային Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքը Սահմանադրական դատարանին օժտել է իր որոշումների կատարումն ապահովելու համար բոլոր անհրաժեշտ իրավասություններով¹³: Դա առաջին հերթին վերաբերում է այն հանգամանքին, որ հիշյալ օրենքի 35 հոդվածի համաձայն՝ վերջինս իր որոշմամբ կարող է սահմանել, թե ում կողմից այն պետք է կատարվի, առանձին դեպքերում կարող է սահմանել նաև որոշման կատարման եղանակը¹⁴: Նմանատիպ իրավասությամբ են օժտված նաև Ալբանիայի, Խորվաթիայի, Ուկրաինայի, Իսպանիայի սահմանադրական դատարանները:

Անդրադառնալով քննարկվող հիմնախնդրի առնչությամբ Հայաստանի Հանրապետության օրինակին՝ նշենք, որ «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքն ուղղակիորեն չի ամրագրում նմանատիպ հնարավորություն: Սակայն ակնհայտ է, որ Սահմանադրական դատարանի մի շարք իրավական դիրքորոշումներ նպատակաուղղված են որոշման կատարման եղանակը սահմանելուն: Այդպիսիք են, օրինակ, այն դիրքորոշումները, որոնք ամրագրում են, թե ինչպես պետք է մեկնաբանվի կամ կիրառվի կոնկրետ կարգավորումը¹⁵, կամ ինչպիսի մեկնաբանությունից է անհրաժեշտ ձեռնպահ մնալ վերջինիս իրացման ընթացքում¹⁶, այն դիրքորոշումները, որոնցով Դատարանն իրավաստեղծ մարմնի ուշադրությունն է հրավիրում այս կամ այն կարգավորման՝ սահմանադրականության տեսանկյունից անհրաժեշտության կամ նպատակահարմարության վրա¹⁷:

մասին» օրենքի 40 հոդվածը, «Տաջիկստանի Հանրապետության Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքի 47 հոդվածը, Բոսնիայի և Հերցեգովինայի Սահմանադրական դատարանի կանոնակարգի 74 հոդվածը:

¹³ Տե՛ս CDL-JU(2009)001, Reflections on the Execution of Constitutional Court Decisions in a Democratic State under the Rule of Law on the Basis of the Constitutional Law Situation in the Federal Republic of Germany // Report by Siegfried Bross, Strasbourg, 27 January 2009, <http://www.venice.coe.int/docs/2009/CDL-JU%282009%29001-e.pdf>:

¹⁴ Տե՛ս <http://www.iuscomp.org/gla/statutes/BVerfGG.htm>:

¹⁵ Օրինակ՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր՝ 14 հունիսի 2011թ. ՍԴՈ-975 որոշմամբ արձանագրեց, որ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիական օրենսգրքի 1003¹-րդ հոդվածի 1-ին կետը համապատասխանում է Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությանը՝ հաշվի առնելով, որ ՀՀ Սահմանադրության 42 հոդվածի 2-րդ մասի և 83.5 հոդվածի 2-րդ կետի իմաստով «պարտականություն» հասկացության սահմանադրական բովանդակությունը ենթադրում է Սահմանադրությամբ և օրենքներով՝ իրավունքի սուբյեկտի կամքից անկախ, վերջինիս համար սահմանված պարտադիր վարքագծի կանոն, իսկ «պարտավորություն» հասկացության սահմանադրական բովանդակությունը ենթադրում է իրավունքի ուժով կամ իր ազատ կամաարտահայտմամբ և սեփական գործողությունների շնորհիվ ստանձնած համապատասխան վարքագիծ:

¹⁶ Օրինակ՝ ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր՝ 8 փետրվարի 2011թ. ՍԴՈ-936 որոշմամբ արձանագրեց, որ դատավարական որևէ առանձնահատկություն կամ վարույթի տեսակ (հատուկ վարույթ) չի կարող օրենքով մեկնաբանվել կամ կիրառվել այնպես, որ ամբողջովին իմաստազրկվեն ՀՀ Սահմանադրության 18 և 19 հոդվածներով երաշխավորված անձի հիմնական իրավունքները կամ դրանց իրացման արգելք հանդիսանա:

¹⁷ 25 նոյեմբերի 2008 թ. ՍԴՈ-780 որոշմամբ ՀՀ Սահմանադրական դատարանը սահմանադրական դրույթների համադրված վերլուծության արդյունքում արձանագրեց, որ թեև օրենսդրի հայեցողությանն է թողնված վարչական արդարադատության

Ինչ վերաբերում է որոշումը կատարող սուբյեկտները մատնանշելուն, նկատենք, որ իրավաբանական գրականության մեջ տարածված է այն տեսակետը, որ թեև Գերմանիայի Դաշնային Սահմանադրական դատարանի մասին ակտի 35 հոդվածի համաձայն՝ Դատարանը իր որոշմամբ կարող է սահմանել, թե ում կողմից այն պետք է կատարվի, սակայն այդ հանգամանքը հիշյալ մարմնի որոշումներում երբևէ կարևոր դերակատարություն չի ունեցել, քանզի Դատարանը գտնում է, որ նման դեպքում կխախտվի իշխանությունների տարանջատման սկզբունքը: Միայն Գերմանիայի կոնունիստական կուսակցության գործունեության արգելման հետ կապված գործով է Սահմանադրական դատարանը 1956 թ. իր որոշման մեջ մատնանշել, թե ով պետք է կատարի որոշումը՝ այդ պարտավորությունը դնելով պետական նախարարների վրա¹⁸:

ՀՀ Սահմանադրական դատարանը նույնպես հաճախ մատնանշում է այն սուբյեկտները, որոնք կրում են վերջինիս իրավական դիրքորոշումները կատարելու այս կամ այն կոնկրետ պարտավորությունը¹⁹: Կարծում ենք, որ ինքնին այդ հանգամանքը որոշումների կատարումն ապահովելու տեսանկյունից չունի վճռորոշ նշանակություն և ածանցյալ է դրանց կատարման եղանակի ու համապատասխան իրավական ակտերի առնչությամբ Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումների նշանակությունից, քանզի վերջիններս արդեն իսկ կանխորոշում են վերը նշված իրավասու մարմինները, որոնց քննարկվող գործառույթներն ամրագրվում են ոչ թե Սահմանադրական դատարանի որոշմամբ, այլ ուրիշ իրավական ակտերով: Վերը շարադրվածը հիմք է տալիս եզրակացնելու,

---

շրջանակներում վերաքննիչ ատյանի ստեղծման հարցի լուծումը, այնուամենայնիվ, օրենսդիրն իր այս հայեցողությունն իրացնելիս պետք է առաջնորդվի մարդու և քաղաքացու՝ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրությամբ, ինչպես նաև Հայաստանի Հանրապետության մասնակցությամբ միջազգային պայմանագրերով ամրագրված իրավունքների և ազատությունների պաշտպանության անհրաժեշտությամբ, տվյալ դեպքում դատական պաշտպանության իրավունքի արդյունավետ պաշտպանության և այդ իրավունքի կարևոր բաղադրիչներից մեկի՝ բողոքարկման իրավունքի արդյունավետ իրացման անհրաժեշտությամբ:

¹⁸ Տե՛ս **Walter S.** The Execution of the Decisions of the Federal Constitutional Court of Germany // Конституционное правосудие: Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, № 4(10), 2000, էջ 33:

¹⁹ Օրինակ՝ 13 հոկտեմբերի 2009 թ. ՍԴՈ-833 որոշմամբ Սահմանադրական դատարանը, վերահաստատելով ՍԴՈ-758 որոշմամբ արտահայտած իր դիրքորոշումները, հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի ուղենիշ վճիռների բովանդակությունը, դրանցով հետապնդվող հանրային-իրավական նպատակն ու կարևորությունը՝ կատարելագործելու մարդու իրավունքների պաշտպանության ներպետական իրավական համակարգը, նաև հաշվի առնելով Եվրոպական դատարանի վճիռների հիման վրա ներպետական իրավահամակարգի կատարելագործման անհրաժեշտության վերաբերյալ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների կոմիտեի (2004)3 հանձնարարականի դրույթները, նշել է, որ **ՀՀ Ազգային ժողովի խնդիրն է** նախատեսել օրենսդրական կարգավորման այնպիսի միջոցներ, որոնց առկայությամբ կերաշխավորվի ոչ միայն Եվրոպական դատարանի ուղենիշ վճիռների հիման վրա Հայաստանի Հանրապետությունում իրավահամակարգային բնույթի բարեփոխումների իրականացումը, այլև այն անձանց՝ Կոնվենցիայով երաշխավորված իրավունքների դատական կարգով արդյունավետ պաշտպանության ապահովումը, ովքեր Եվրոպական դատարանի կողմից համապատասխան վճռի կայացման պահին (կամ նույն հարցով այլ դիմումների հիման վրա դատաքննությունն սկսելու օրվա դրությամբ) ունեցել են այդ իրավունքը Կոնվենցիայով նախատեսված պահանջներին (ժամկետներին) համապատասխան իրացնելու հնարավորություն:

որ Սահմանադրական դատարանի կողմից որոշումը կատարելու պարտավորություն կրող սուբյեկտին մատնանշելու հանգամանքը հիշյալ ակտերի ձևակերպման սոսկ դատավարական առանձնահատկություն է և քննարկվող մարմիններին ուղղորդելու տեսանկյունից կարող է ունենալ անհրաժեշտ դերակատարություն՝ **որոշման կատարման եղանակին առնչվող դիրքորոշումների համատեքստում:**

Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման բնագավառում սահմանադրական արդարադատությունն իրականացնող մարմնի ունեցած առանցքային դերակատարության մասին են վկայում նաև քննարկվող ակտերի կատարման ու երկրում սահմանադրականության վիճակի ուսումնասիրության առնչությամբ Դատարանի կողմից հրապարակվող հաղորդումները: «Սահմանադրական դատարանի մասին» ՀՀ օրենքի 67 հոդվածի համաձայն՝ Սահմանադրական դատարանը յուրաքանչյուր տարվա ավարտից հետո՝ մեկ ամսվա ընթացքում, հաղորդում է հրապարակում իր որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ: Այն ուղարկվում է պետական և տեղական ինքնակառավարման համապատասխան մարմիններ: ՀՀ Սահմանադրական դատարանի կողմից ընդունված տարեկան հաղորդումների²⁰ վերլուծությունը վկայում է, որ դրանք կարևոր նշանակություն ունեն ոչ միայն քննարկվող որոշումների ու դրանց կատարման վիճակի վերաբերյալ տեղեկատվական բնույթի փաստեր ներկայացնելու, այլ նաև այդ բնագավառում առկա հիմնախնդիրները բացահայտելու ու դրանց համապատասխան լուծումներ առաջարկելու առումով: Ընդ որում՝ Հայաստանի Հանրապետությունում չի իրականացվում հիշյալ հիմնահարցերին առնչվող նմանատիպ այլ ամբողջական պաշտոնական ուսումնասիրություն: Հետևաբար, հիշյալ հաղորդումները մեծապես կարեվորվում են ոչ միայն Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման վիճակը բարելավելու, այլև, ընդհանուր առմամբ, պետության իրավական քաղաքականությունը կատարելագործելու և սահմանադրականության զարգացմանը նպաստելու տեսանկյունից: Ակնհայտ է, որ Սահմանադրական դատարանի տարեկան հաղորդումների ինստիտուտն ամրագրելու հիմքում ընկած է հիշյալ նպատակների իրականացման տրամաբանությունը, ինչը ենթադրում է, որ դրանցում արձանագրվող հանգամանքները պետք է արժանանան պատշաճ ուշադրության և չեն կարող մնալ անհետևանք:

Վերը շարադրվածն արդեն իսկ բավարար է փաստելու, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու համար անհրաժեշտ լիազորություններով օժտված առանցքային մարմինը հենց ինքը՝ Սահմանադրական դատարանն է: Քննարկվող իրավահարաբերությունների այլ սուբյեկտները չեն կարող հանդես գալ նշված գործընթացն ապահովող հատուկ մարմնի դերում և Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու պարտավորություն ունեն այնքանով, որքանով նրանց լիազորությունների շրջանակները կամ գործունեության կոնկրետ տեսակն առնչվում են հիշյալ գործընթացի որևէ ասպեկտի: Հետևաբար, նպատակահարմար ենք համարում ՀՀ Սահմանադրական

²⁰ Տե՛ս ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ 2006-2011թթ. ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ հաղորդումները, <http://concourt.am/armenian/report/index.htm>:

դատարանում վերջինիս որոշումների կատարման վիճակի վերլուծության հարցերով զբաղվող առանձին կառուցվածքային ստորաբաժանման ձևավորումը, որը, մեր կարծիքով, կարող է հանդիսանալ Հայաստանի Հանրապետությունում հիշյալ գործընթացի համակարգումն իրականացնող հիմնական սուբյեկտ:

Միևնույն ժամանակ կարծում ենք, որ, չնայած վերը շարադրված կազմակերպական մեխանիզմների կարևորությանը, Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման պատշաճ համակարգի ձևավորումը առաջին հերթին պայմանավորված է հասարակության սահմանադրական և քաղաքական մշակույթի համապատասխան մակարդակով, և հիշյալ բնագավառին առնչվող հիմնախնդիրների մեծ մասը հետևանք է առկա թերությունների: Դա առավելապես վերաբերում է պետական մարմինների գործունեությանն ու փոխհարաբերություններին: Քննարկվող հիմնախնդիրներին առնչվող միջազգային պրակտիկան միարժեքորեն վկայում է, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու հիմնական բանալին ոչ թե հիշյալ նպատակի համար հատուկ մարմնի ստեղծումը կամ գործադիր իշխանության մարմիններին դրա համար անհրաժեշտ լիազորություններով օժտելն է, այլ պետական մարմինների համագործակցության, Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման պատրաստակամության համապատասխան մշակույթ ձևավորելը²¹: Իշխանությունների տարանջատման սկզբունքն ինքնին ենթադրում է, որ, ունենալով իրավասությունների հստակ սահմանազատված շրջանակներ, պետական մարմիններն օժտված են մի շարք լիազորություններով, որոնք սերտորեն փոխկապված են²²: Բնական է, որ վերջիններս պետք է իրակա-

²¹ Պատահական չէ, որ պետությունների մեծ մասում հենց այդ հանգամանքն է դիտարկվում որպես քննարկվող նպատակի ապահովման հիմնական գրավական, և ընդգծվում է, որ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումը հիմնվում է ոչ թե ձևական կարգավորումների, այլ ձևավորված համապատասխան սահմանադրական պրակտիկայի ու քաղաքական մշակույթի վրա, որոնք ստեղծում են իրավական պետության գործառության և այդ առումով նաև՝ Սահմանադրական դատական պաշտպանության համար անհրաժեշտ միջավայր (տե՛ս **Ненадич Б.** Основные характеристики конституционного контроля в современной Сербии // Конституционное правосудие: Вестник Конференции органов конституционного контроля стран новой демократии, № 3(53), 2011, էջ 96-97, **Люхтергандт О.** Значение решений Федерального Конституционного Суда для правового порядка Германии // Альманах (Конституционное правосудие в новом тысячелетии). Ереван, 2011, էջ 126-128, «Twenty Years of the Hungarian Constitutional Court» / edited by Paczolay P. Budapest, 2009, էջ 101-102): Քննարկվող հիմնախնդրի առումով հիշատակման է արժանի հատկապես Գերմանիայի Դաշնային Սահմանադրական դատարանի օրինակը, որի հաջողության գաղտնիք է համարվում ոչ թե այն, որ վերջինս օժտված է լայն իրավասություններով, հետևաբար նաև՝ մեծ իշխանությամբ, այլ այն, որ հիշյալ մարմնի որոշումներն ընդունվում ու կատարվում են հասարակության, պետական մարմինների ու քաղաքացիների կողմից, ինչն էլ հանգեցնում է Դատարանի հեղինակության բարձրացմանը (տե՛ս **Люхтергандт О.**, նշվ. աշխ., էջ 126):

²² Պատահական չէ իրավաբանական գրականության մեջ լայնորեն տարածված այն տեսակետը, որ հենց պետական իշխանության տարանջատումն է տալիս նրանց միջև համագործակցության հնարավորություն (տե՛ս **Пулбере Д.** Соблюдение прав человека и контроль конституционности законов в общем и на примере Республики Молдова // Конституционное правосудие: Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии, № 1(51), 2011, էջ 70), և որ հիշյալ սկզբունքն անհրաժեշտ է ոչ թե իշխանության ճյուղերը միմյանցից վերջնականապես մեկուսացնելու, այլ նրանց փոխգործակցությունն ու համագործակցությունն ապահովելու համար (տե՛ս **Кравец**

նացվեն այնպես, որպեսզի հարգանք դրսևորվի կոնկրետ բնագավառում այլ մարմինների ունեցած լիազորությունների, հետևաբար՝ նրանց հեղինակության նկատմամբ: Դա վերաբերում է նաև Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման ապահովմանը և ենթադրում է այդ բնագավառում ընդգրկված բոլոր սուբյեկտների հարգանք հիշյալ մարմնի, նրա լիազորությունների, հետևաբար նաև՝ որոշումների նկատմամբ: Այլ կերպ ասած՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումների պատշաճ կատարման համակարգի ձևավորումը հնարավոր է սոսկ քննարկվող սուբյեկտների (այդ թվում՝ Սահմանադրական դատարանի) միջև փոխադարձ հարգանքի, համագործակցության²³ և նրանց կողմից «ողջամիտ ինքնասահմանափակման» սկզբունքի պահպանման պայմաններում: Այդ առումով կարևոր ենք համարում Ազգային ժողովում ՀՀ Սահմանադրությանն ամբողջությամբ կամ մասնակի հակասող և անվավեր ճանաչված ՀՀ օրենքներ կամ դրանցում պարունակվող դրույթներ, կամ օրենսդրության կատարելագործման խնդիրներ բովանդակող ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշումներից բխող՝ համապատասխան օրենսդրական ակտերի նախագծերի մշակման նպատակով աշխատանքային խմբի ստեղծումը: 2011 թ. ՀՀ արդարադատության նախարարությունում նույնպես ձևավորվեց հատուկ հանձնախումբ՝ Սահմանադրական դատարանի իրավական դիրքորոշումների իրացումը երաշխավորելու նպատակով առաջարկություններ նախապատրաստելու համար:

Մինևույն ժամանակ կարծում ենք, որ քննարկվող հիմնախնդրի տեսանկյունից ուշադրության է արժանի նաև «Սահմանադրական դատարանի մասին» օրենքի 46 հոդվածի 5-րդ մասով նախատեսված՝ Սահմանադրական դատարանում ՀՀ Նախագահի, Ազգային ժողովի, կառավարության, վճռաբեկ դատարանի, մարդու իրավունքների պաշտպանի և գլխավոր դատախազի պաշտոնական ներկայացուցիչների ինստիտուտը: ՀՀ Սահմանադրական դատարանն իր որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ տարեկան հաղորդումներում բազմիցս արձանագրել է, որ թեև վերջինս քիչ դեր չի կատարում սահմանադրական վերահսկողության համակարգում, սակայն մինևույն ժամանակ շարունակում է ձևական բնույթ կրել²⁴: Ակնհայտ է, որ քննարկվող ինստիտուտի նպատակը ոչ միայն սահմանադրական արդարադատության արդյունավետ իրականացմանը նպաստելն է՝ քննվող գործերի նյութերին ծանոթանալու, դատավարությանը մասնակցելու, անհրաժեշտության դեպքում դատաքննության ընթաց-

II. A. Российский конституционализм: проблемы становления, развития и осуществления. СПб., 2005, էջ 290):

²³ Հունգարիայի Սահմանադրական դատարանը բազմիցս նշել է, որ իրենց լիազորություններն իրականացնելիս իշխանության տարբեր ճյուղերը պետք է համագործակցեն և հարգեն դատավարական ինքնավարության և որոշումների կայացման ինքնավարության ոլորտների տարանջատումը: Պետական մարմինների պարտականությունն է իրենց սահմանադրական լիազորություններն իրականացնել բարեխղճորեն՝ համագործակցելով միմյանց հետ և փոխադարձաբար աջակցելով միմյանց խնդիրների իրականացմանը (տես «Twenty Years of the Hungarian Constitutional Court» / edited by Paczolay P. Budapest, 2009, էջ 101-102):

²⁴ Տես ՀՀ Սահմանադրական դատարանի՝ 2006-2009 թթ. ընդունած որոշումների կատարման վիճակի վերաբերյալ հաղորդումները, <http://concourt.am/armenian/report/index.htm>:

քում պարզաբանումներ տալու միջոցով, այլ նաև Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման պատշաճ համակարգի ձևավորումը՝ այդ բնագավառում համապատասխան մարմինների ունեցած իրավասությունների իրականացմանը նպաստելու եղանակով: Հետևաբար, կարծում ենք, որ ճիշտ գործարկման պարագայում այն կարող է լուրջ դերակատարություն ունենալ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու հարցում, և անհրաժեշտ է պատշաճ ուշադրություն ցուցաբերել այդ ինստիտուտի կայացմանը, այդ թվում՝ անհրաժեշտ օրենսդրական կարգավորումներ ամրագրելու միջոցով:

Միևնույն ժամանակ անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն, որ, թեև վերը նշված մարմինների կայացումը որակական նոր աստիճան կդառնա Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու համակարգի տեսանկյունից, սակայն քննարկվող հիմնախնդրի լուծման արդյունավետությունը պայմանավորված է ոչ թե ձևավորվող մարմինների ու հիշյալ բնագավառում ընդգրկված սուբյեկտների մեծաքանակությամբ, այլ վերջիններիս կողմից իրենց գործառույթները պատշաճ իրականացնելու փաստացի մակարդակով: Հետևաբար, Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարումն ապահովելու համակարգի կայացման ընթացքում նպատակահարմար է առաջնորդվել ոչ թե անընդհատ նոր մարմիններ ստեղծելու, այլ գոյություն ունեցող մարմինների գործունեությունն արդյունավետ դարձնելու տրամաբանությամբ: Ընդ որում՝ այդ հանգամանքը պետք է ենթադրի նաև վերջիններիս միջև համագործակցության և գործառույթային սահմանազատման առկայություն:

Ամփոփելով վերը շարադրվածը՝ նշենք, որ, չնայած ներկայացված կազմակերպական մեխանիզմների կարևորությանը, Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման պատշաճ համակարգի ձևավորումը առաջին հերթին պայմանավորված է հասարակության սահմանադրական և քաղաքական մշակույթի համապատասխան մակարդակով: Իսկ դա ենթադրում է, որ քննարկվող նպատակի իրականացումը հնարավոր է սոսկ այն դեպքում, երբ այդ բնագավառում ընդգրկված բոլոր սուբյեկտների կողմից հարգանք դրսևորվի հիշյալ մարմնի, նրա լիազորությունների, ուստի նաև՝ որոշումների նկատմամբ: Ակնհայտ է, որ այդ հանգամանքը ՀՀ Սահմանադրության կայունությունն ու զարգացումն ապահովելու, այդպիսով նաև՝ հայ սահմանադրականությունն ամրապնդելու կարևորագույն գրավականն է: Հետևաբար, կարծում ենք, որ հիշյալ բնագավառում իրականացվող բոլոր քայլերն առաջին հերթին պետք է նպատակաուղղված լինեն վերոհիշյալ մշակույթի ու դրանով պայմանավորված՝ Սահմանադրական դատարանի որոշումների կատարման լիարժեք համակարգի ձևավորմանը:

АНАИТ МАНАСЯН – *Исполнение решений Конституционного суда РА как гарантия укрепления армянского конституционализма.* – Ключевым органом, наделённым полномочиями, необходимыми для обеспечения исполнения обсуждаемых в Конституционном суде решений, является сам Конституционный суд. При этом формирование действенной системы, при

которой его решения неукоснительно исполняются, зависит, в первую очередь, от уровня политической культуры общества. Это предполагает, что достижение обсуждаемой цели возможно только в условиях, когда соответствующие субъекты будут на деле уважать указанный орган и его полномочия, а следовательно, и его решения.

ANAHIT MANASYAN – *The Implementation of the RA Constitutional Court Decisions as a Guarantee for Strengthening the Armenian Constitutionalism.* – Some issues in regard to the implementation of the RA Constitutional Court decisions implementation are discussed in the presented article. The author states that the key body vested with necessary authorities for ensuring the implementation of the discussed decisions is the Constitutional Court itself. At the same time, the author concludes that formation of the effective system of the RA Constitutional Court decisions implementation is conditioned by the corresponding level of constitutional and political culture of the society. The latter one presumes the achievement of the discussed goal only in case when all the corresponding subjects express respect to the Constitutional Court, its competences and decisions.